

**ПРАВОВИЙ СТАТУС НЕВИЗНАНИХ
ПОЛІТИКО-ТЕРИТОРІАЛЬНИХ УТВОРЕНЬ**

Анотація: висвітлені особливості правового статусу політико-територіальних утворень, які самостійно оголосили про свій вихід зі складу іншої держави і проголосили свою незалежність. Розглянута проблема їх типологізації

Ключові слова: невизнані держави

Summary: features of the legal status of political-territorial entities, which independently announced their withdrawal from the composition of another state and proclaimed their independence, are highlighted. The problem of their typology is considered

Key words: unrecognized states

На сучасній мапі світу політико-територіальні утворення, які невизнані більшістю країн світу розкидані по всьому світу. Їх кількість різко зросло на початку 90-х роках XX століття. У публіцистичній та науковій літературі вони називаються по-різному – «невизнаними», «де-факто державами», «хто відокремився», «самопроголошеними» «спірними державами» та ін.

Найчастіше виникають вони там, де стикаються політичні та економічні інтереси сучасних держав, які диктують або світову політику, або регіональну. Таким чином, країни Заходу, Росія, Китай в цій політичній грі є головними дійовими особами, від яких і залежить, чи буде створена визнана республіка або вона залишиться «персоною нон грата» в очах більшості країн світу.

Що таке невизнані держави? Цей термін означає політико-територіальні утворення, які самостійно оголосили про свій вихід зі складу іншої держави і проголосили свою незалежність. Складність виникає в тому, що ці новоявлені території не є визнаними з точки зору дипломатії, тобто більшість країн світу їх не визнають самостійними державами, а вважають просто частиною якихось інших країн. Однак з політичної точки зору вони мають всі ознаки незалежних республік [2].

При цьому будь-яке визначення поняття «невизнана держава» буде досить умовним, оскільки сама назва вказує скоріше не на форму організації влади і наявність / відсутність суверенітету, а на проблему існування такої держави на світовій арені, в міжнародно-правових і політичних відносинах, на факт її визнання або невизнання.

Відмінними рисами невизнаних держав є наявність певного конфлікту між частиною населення і центральним урядом, що переростає в наполегливе і усвідомлене бажання здійснювати свою політику самостійно, а також створення держави на території, яку інша держава вважає своєю частиною. Крім того, визначення сутності невизнаної держави не буде повним, якщо не додати до її відмінних рис відсутність її міжнародно-правового визнання, перш за все державою, до складу якої вона входить по формально-правовим ознакам.

Міжнародна правова основа відносин невизнаних держав між собою і світовим співтовариством закладається стихійно. Фактично характер, форми і ступінь визнання істотно варіюються в залежності від місця політико-територіального утворення в міжнародній системі і її зв'язків з великими державами. У зв'язку з чим за пропозицією експертів процес «визнання» республік слід розглядати як послідовність наступних кроків:

- мінімальне визнання (отримання підтримки хоча б від однієї або декількох держав, яка перешкоджає ліквідації самопроголошеної держави);
- часткове визнання (встановлення фактичних відносин з рядом держав, неформальне використання політичних ресурсів і загальних благ *de facto*);
- фактичне визнання (встановлення формальних відносин з рядом держав, використання правових ресурсів *de facto*);
- практичне визнання (членство в ООН, визнання низкою держав, але відсутність експліцитного визнання з боку інших);
- загальне, тобто *de jure* повне і всеосяжне визнання усіма без виключення акторами міжнародної системи [1].

Найважливішим фактором не тільки визнання, але і повномасштабного і повноцінного набуття статусності, є розвиток спочатку самопроголошеною, а потім і de facto державою своєї спроможності.

Визнання де-факто є неповним і висловлює невпевненість у довговічності та життєздатності уряду такої країни. При цьому можуть виникнути консульські відносини, але вони не будуть обов'язковими. Визнання ж де-юре є остаточним і характеризується встановленням рівних міжнародних відносин з усіма країнами, що входять в ООН. Як правило, супроводжується офіційними заявами і угодами. Слід зазначити, що в даний час в міжнародному законодавстві не існує повного спектра характеристик, згідно з якими новостворена держава буде такою де-факто або де-юре. У світовій дипломатії є тільки окремі правила визнання держав.

У науковій літературі існує плюралізм у поглядах з питання типологізації нових державних утворень (невизнаних держав). Критерії їх поділу численні, а число виділених типів варіюється від роботи до роботи. Проблема їх типології, полягає у відсутності в міжнародному праві стандартної форми визнання та одночасно адекватних методологічних і теоретичних підходів до дослідження феномена самопроголошення нових державних утворень.

За характером контролю над територією виділимо чотири типи державних утворень:

1. Невизнані держави, які мають повний контроль над своєю територією. До таких належать Північний Кіпр і Придністров'я.

2. Держави, які частково контролюють частину своєї території, що є невизнаними - Таміл Ілам, Південна Осетія і ін.

3. Держави, утворені під протекторатом міжнародної спільноти. Наприклад, Косово, юридично вважається частиною Сербії, але реально кероване ООН з 1999 року.

4. Квазідержави – етноси, які не отримали права на самовизначення. Одними з найпомітніших в сучасній світовій політиці є курди з самопроголошеним

Курдистаном, розташованим на території чотирьох держав: Сирії, Іраку, Туреччини та Ірану [2].

Список невизнаних держав за визнанням державного суверенітету досить великий, він налічує понад 100 пунктів. Республіки ці розташовані в 60 країнах світу. До переліку входять частково визнані, невизнані і частково невизнані держави.

До перших відносяться ті, незалежність яких визнана лише кількома державами. Наприклад, Абхазія, визнана за все шістьма країнами, або Турецька Республіка Північного Кіпру, яку визнали тільки Туреччина і Абхазія.

До другої групи належать самопроголошені країни, які не визнані жодною державою - Сомаліленд, Пунтленд, Нагірно-Карабахська республіка та інші.

Частково невизнаною державою можна назвати таку, незалежність якої визнається здебільшого державами-членами ООН, але інші країни не йдуть на такий крок. Наприклад, Вірменія не визнається державою Пакистан, Кіпр – Туреччиною, а Республіка Корея – КНДР.

Чи стане невизнаних республік в світі менше (зараз їх більше сотні) – питання дуже складне. Скоріш за все ні. Сьогодні проблема невизнаних держав є однією з найгостріших, а суперечки з приводу визнання і невизнання окремих утворень не припиняються ні на день. Справа в тому, що після того, як СРСР був повалений в ході холодної війни, Захід вважав, що тільки він має право виступати в ролі світового судді, в тому числі і щодо визнання держав такими. Однак сучасні економічні та політичні реалії показують, що Захід вже не є гегемоном у вирішенні цього питання, тому факт входження Криму до складу Російської Федерації, оголошення про самопроголошення ДНР і ЛНР на тимчасово окупованих територіях України так гостро зустрінуті в Старому Світі, і особливо в США.

По суті, через стадію «невизнаної держави» пройшли чи не більшість держав світу, починаючи від Нідерландів (останні отримали міжнародне визнання тільки в 1648 році, тобто через 70 років після здобуття фактичної незалежності), США, країн Латинської Америки і т. д. Можна припустити, що невизнані

держави втілюють перебування території на перехідній стадії формування державності. Така стадія може виникнути в результаті сецесії або іредентизму різних територій, розпаду держав або різкої ломки політичного режиму. Невизнані держави можуть стати повноцінними незалежними державами – наприклад Еритрея, що відокремилась у 1993 р. від Ефіопії: Вони можуть бути поглинені країною, від якої намагалися відокремитися, побувавши певний час в статусі де-факто незалежності (наприклад Аджарія - від Грузії), але вони можуть досить довго зберігати свій перехідний статус, як це має місце у випадку з Турецькою Республікою Північного Кіпру (1983) [2].

На підставі узагальнення практичного досвіду вирішення проблем сепаратизму в ряді держав світу фахівці-політологи пропонують кілька моделей можливого правового статусу нових територіальних утворень.

Перша модель – особливий правовий статус у межах унітарної держави (надання національним меншинам національно-культурної автономії, гарантія представництва цих меншин в органах вищої державної влади і місцевого самоврядування та ін.). Як різновид такої моделі – унітарна держава з елементами федералізму (виділення територіальної автономії з обмеженими атрибутами державності: власною конституцією, парламентом, кількома державними мовами і тощо). Як приклад можна привести Фарерські острови в складі Королівства Данії, які мають статус внутрішньої автономії.

Друга модель – республіка (провінція, округ, штат), утворена за національно-територіальною ознакою в складі федеративної держави. Така республіка наділяється всією сукупністю державних ознак і повноважень, за винятком тих, які за конституцією або договірним шляхом закріплюються за федеральним центром або знаходяться в сфері їх загальної компетенції. Різновид такої моделі – федеративна держава з елементами конфедеративних відносин. У цьому випадку за суб'єктами федерації закріплюється право на вихід з неї (договірна федерація). Може передбачатися також асоційоване членство в федеративній державі, коли той чи інший суб'єкт федерації наділяється особливим статусом (Республіка Татарстан у складі Російської Федерації).

Третя модель - конфедеративний союз держав на основі договору зі збереженням суверенітету за кожною зі складових частин [3].

Підсумовуючи все розглянуте можна зробити висновок, що сучасна теорія і практика державного будівництва допускає три основних способи легітимного набуття державного суверенітету демократичним шляхом.

1. Надання регіону державної незалежності через проведення загальнонаціонального референдуму про від'єднання та затвердження парламентом країни його результатів.

2. Передача спірної території (якщо вона заперечується декількома державами, або прагне вийти з однієї держави і приєднатися до іншої) в спільне управління зацікавленим державам з подальшим визначенням статусу через референдуми.

3. Тимчасова передача спірної території під управління впливового посередника.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Ильин М. В. Формирование новых государств: внешние и внутренние факторы консолидации / М.В Ильин, Е.Ю Мелешкина, А.Ю. Мельвиль // Полис. – 2010. – № 3. – С. 26-40.

2. Республіки невизнані і частково визнані. Скільки в світі невизнаних республік? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.deborahnormansoprano.com/novosti-i-obschestvo/71836-respubliki-nepriznannye-i-chastichno-priznannye-skolko-v-mire-nepriznannyh-respublik.html>.

3. Сквозников А. Н. Феномен непризнанных и частично признанных государств и особенности их правосубъектности. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://cyberleninka.ru/article/n/fenomen-nepriznannyh-i-chastichno-priznannyh-gosudarstv-i-osobennosti-ih-pravosubektnosti>.